

MUSTAFA KARAHASAN, *Denemeler*, Birlik Yayınları, Üsküp, 1991, 123 s.

Mustafa Karahasan, Makedonya'da yetişmiş, Türk asıllı Yugoslav araştırmacı, bilim adamı, öğretmen ve yazar. Türk Tarih Kurumu Haberleşme Üyesi de olan Karahasan'ı biz tarih, özellikle de son dönem Türk tarihi, Cumhuriyet dönemi tarihi alanlarındaki çalışmaları ve uluslararası kongrelerdeki bildirimleri ile yakından tanıyor, ayrıca son dönem Yugoslavya'daki Türk edebiyatına katkılarını da takdirle karşılıyoruz. Bir de Karahasan'ın, Türk-Yugoslav kültür ilişkileri üzerindeki araştırmaları var ki, bunlardan söz etmeden geçemeyeceğim. O, bu ilişkileri genellikle Cumhuriyet dönemi ve Atatürk Türkiye'si çerçevesinde ele alıyor ve bu konuda bildirimleri ile makaleler kaleme alıyor.

İşte bunlardan bir iki örnek:

- *Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliği ve eseri*, (Yugoslav tarih bilimi ve basınında) X. Tarih Kongresi'nde sunulan bildiri.
- *Mustafa Kemal Atatürk'ün barış felsefesi ışığında Türkiye-Yugoslavya ilişkilerinin gelişmesi*, XI. Tarih Kongresi'nde sunulan bildiri.
- *Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünün Yugoslav basınındaki yankısı*, 1987 Atatürk Araştırma Merkezi Uluslararası Atatürk Sempozyumu'nda sunulan bildiri.
- *Atatürk Barış Felsefesi Işığında Türkiye-Yugoslavya İlişkisi*, 1991 Atatürk Araştırma Merkezi Uluslararası Atatürk Sempozyumu'nda sunulan bildiri.
- *Tanzimat ve Balkanlar-Tanzimat Öncesinde Sırbistan*, 1983. Türk Tarih Kurumu Uluslararası Tanzimat Kongresi'nde sunulan bildiri.

Ayrıca, Akşehir'de düzenlenen Birinci Uluslararası Nasreddin Hoca Kongresi (1989), Eskişehir'de düzenlenen Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Kongrelerinde de sunduğu bildirimler, gene Yugoslavya'daki Türk kültürünün varlığını inceliyordu. Öte yandan onun Makedonya ve çevresinde yayımlanan *Birlik* gazetesinin kurucusu olduğunu, *Sesler ve Çevren* adlı dergilerde edebi yazılarını yayımladığını biliyoruz.

Mustafa Karahasan, genç yaşta, edebiyatın içinde kendisini bulmuş, hatta son dönem, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Yugoslavya'da filizlenmeye başlayan modern Türk edebiyatının gelişmesinde katkıda bulunmuş bir yazardır.

Biz, burada Mustafa Karahasan'ın yayımlanan son kitabı *Denemeler*'i tanıtmak istiyoruz. *Denemeler*, yazarın, başta *Birlik* gazetesi olmak üzere öteki dergiler de kaleme aldığı yazılarının bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş. Bu kitabında Karahasan, otuz ayrı yazıyı derlemiştir. Otuz yazının da hemen hemen tamamı "edebiyat" üzerindeki değerleri ve değerlendirmeleri olarak dikkati çekiyor. Başlıklar şöyle: "Edebiyatta Denemenin Yeri", "Toplum ve Edebiyat", "Edebiyatın Toplumsal Rolü", "Yazarlarımız Uluslar Arasında Köprülerdir", "Edebiyat ve Felsefeci", "Yerli Edebiyatımız ve İdeolojiler", "Edebiyat ve Bilim", "Edebiyat ve Psikanaliz", "Edebiyat ve Ahlak", "Modern Liriğin Etkisi", "Çirkinlik ve Kötülüğe Karşı Edebiyat", "Edebiyat ve Dilbilgisi", "Devrim ve Edebiyat", "Yazarlarımız Devrim Konularını Karşısında", "Edebiyatın Eğitici Etkisi", "Edebiyat Eğitiminin Gelişmesi-Türkçe Öğreniminin Başarılarını Sağlar", "Yerli Yazarlarımız Üzerine", "Dram Edebiyatı ve Tiyatromuz", "Yerli Yazarlarımızın "Estetik ve Etik Değerlerini Ararken", "Yerli Edebiyatımızda

Simgeler Olmalı”, “Yerli Edebiyatımızın Gelişmesi Toplumun Hüman Oluşuna Bağlıdır”, “Yeni Türk Edebiyatımızda Değerli Eserlerin Yaratılması”, “Dünya-Edebiyat-İnsancılık”, “Edebiyata Karşı Kayıtsız Davranmak Hayatımızı Yoksullaştırır”, “Edebiyat Sanatı ve Yaratıcılık Psikolojisi”, “Sonuç Olarak”, “Psikoloji-Edebiyat-Pedagoji”, “Yunus Emre Hakkında”, “Namık Kemal-XIX. Yüzyılın İlerici Türk Yazarı”, “Tevfik Fikret-Türkiye Edebiyatında İlerici Eğilimlerin Sinemasıdır”.

Bu başlıklardan da anlaşılacağı üzere, *Denemeler*, hep edebiyat konularını inceliyor. Ancak, burada bir noktaya değinmek istiyorum. Bu kitabın bütünüyle edebî bir tür olarak “deneme”yi verdiğini pek söylemeyiz. Çünkü, “deneme” bir yazarın serbestçe seçtiği herhangi bir konu üzerinde kesin hükümlere varmadan kendi şahsî görüş ve düşüncelerini anlattığı düzyazı türüdür. Gene herhangi bir düşüncüyü veya konuyu okuyucuya empoze etmeden kendi kendine söyleşir gibi kaleme almaktır. Oysa Karahasano bu kitaptaki pek çok yazısını araştırma ve inceleme yöntemlerine göre kaleme almış. Bunlara sanırım “değınme” ya da “değerlendirme” demek daha yerinde olur. Söz gelişi Yunus Emre, Namık Kemal, Tevfik Fikret üzerine yazdıklarında bu özelliğı açıkça görüyoruz. Ancak gene de *Denemeler* zevkle okunacak bir kitap.

Mustafa Karahasano, edebiyatın değişik türlerinde eser verdiğı için denemelerinde genellikle edebiyat ve onun sorunlarını gündeme getiriyor; bu konudaki gözlemlerini ve düşüncelerini okuyucuya sunmaya çalışıyor. Nitekim *Denemeler*’ın ilk yazısı “Edebiyatda Denemenin Yeri” (s.9-10) başlığını taşıyor. İkinci yazıda ise “Toplum ve Edebiyat” (s.11-17) ilişkisini gündeme getiriyor. Bu ilişkileri, “Dilin güzelliğine sevgi”, “Toplum bizden ne bekler?”, “Toplumumuzda edebiyat ve eğitim”, “Toplumumuzda edebiyat ve okurlar sorunu”, “Okurlar ve edebiyatın lezzeti” alt başlıklarında gözden geçiriyor. Bu yaklaşım bir anlamda edebiyat sosyolojisi bilimi çerçevesine de giriyor. Özellikle de edebiyatın temel malzemesi olan dil konusunu ise bir sanatçı gözüyle şöyle değerlendiriyor:

“Edebî sanatkar iyi bilir ki her dil güzeldir, fakat, şunu da bilmeli ki dünyanın insanlığında her dilin ayrı ayrı güzelliğı vardır, ama bütün bu güzellikler yalnız, hem yerli, hem de dünya edebiyatının eserlerinde inciler, elmaslar ve altınlar gibi sıralanmış ve “kitap-kafeslerine” kapanmışlardır. Her edebiyat kitabında—sonsuz ve bucaksız bir “bülbul kafesinde”—sayısız bülbul ve kanaryanın ve daha çeşitli kuşların sesleri vardır, fakat, buna ben filoloji açısından bakmıyorum. Bana—yazar olarak—bu sözcikle tablo ve anlam olarak yaratıcı kudretlerine dikkat ediyorum, lirikte ve yazında, onların duygusal tarafını izliyorum. Filologlara göre, tablo çizen ve anlamlı değere sahip olmayan sözcükler iyi olabilir, çünkü, dil kanunlarına aykırı değildir.

İşte—sanatsal edebiyatın özel bir dili vardır—dilci ve filologlar her dilin kanunlarını, oluş ve gelişlerini izlerler, fakat, her dilin güzelliğı yalnız yazar sanatkarların ellerinde bulunmaktadır. Dilci filolog ve yazar arasında bulunan esas fark şudur: Dilci ve filologun yapmadığını yazarlar yapar, sözcüklerin duygusallığını, sadeliğini, anlam ve ritmini izler ve bunları bulmak ya da yaratmakla uğraşırlar.” (s.13).

Yazar, edebiyatın temel malzemesinin dil olduğu gerçeğini ve bu gerçek olgunun da sanatçının elinde güzelleşebileceğini ve zenginleşebileceğini vurguladıktan sonra edebiyat ve toplumun değişik açılardan birbiri ile münasebetlerini gözden geçirir. Söz gelişi, “Edebiyatın Toplumsal Rolü” (s.18-20) başlıklı yazıda edebiyatın toplumun manevî yönünü güçlendirdiğine dikkati çeker; bunu da Türk edebiyatının yetiştirdiğı ünlü şahsiyetlerin kişiliğinden örneklemelerle anlatmaya çalışır. Bu örneklemelerde, Yugoslavya’da son dönemde do-

ğan ve gelişen Türk edebiyatının yanı sıra Yugoslav edebiyatının önde gelen isimlerinden M. Kırleja, Y. Popoviç, K. Raçin, A. Çesareç, T. Mladeno iç, V. Nazor, S. Kulenoviç ve R. Zogoviç gibi sanatçıların bu yoldaki emeklerine dikkati çeker. Yerli edebiyatın yetiştirdiği değerler arasında da Necati Zekeriya, İlhami Emin, Hasan Mercan, Şerafettin Nebi, Hüseyin Süleyman, Lütfü Seyfullah, Süreyya Yusuf, Fahri Kaya, Nusret Dişo gibi adları sayar.

Karahasan, *Denemeler*’inde bir de “edebiyat ve eğitim” konusunda geniş yer vermiş. Önce “Edebiyatın Eğitici Etkisi” (s.55-56) üzerinde duran yazar, edebiyat eğitiminin gelişmesindeki yararlarına dikkati çeker. Burada öğretmen öğrenci ilişkisine değinirken öğretmenin örnek insan olma özelliğini dile getirir. Kitabı sevmek ve saymak ise estetik ve etik kültürün esas hedeflerinden biri olarak gösterilir. Edebiyat eğitimiyle sanat zevkinin bütünleşmesindeki öneme dikkat çekilir. Bu değinmeler ve değerlendirmeler gerçekten uyancı, dikkat çekici ve yönlendirici bir nitelik taşıyor.

Bu arada edebiyat ve yazar ilişkisine de değinen Mustafa Karahasan, yazarın evrensel eserini *İlyada*, *Odyssea*, *Tanrısal Komedi*, *Faust* gibi evrensel niteliğini kazanmış eserleri örnek göstererek değerlendirir. Andre Mouroa’nın “Yazarlar, kendi zamanlarının çocuklarıdır” sözünü tahlil ederken Türk edebiyatının yetiştirdiği değerleri ve Yugoslavya’da isim yapmış yazarları bir bir sayar ve şu yargıya varır:

“Bizlere Homer’den daha büyüğü gerekmiyor. Prust’tan ve Balzac’tan daha büyüğünü de aramayalım. Bizlere Gogol ya da Dostoyevski’den daha büyüğü gerekmez! Bizlere, bu zamanın, bu yerin, bu ülkenin, bu edebiyatın yazarlarına, kendilerine benzer değerli eserleri gerek!

Bu toplumun ve bu dünyanın insanları olarak yazarları da iyi tanımanın gerekliliğine işaret eden yazar, “gerçek ve değerli yazarı nasıl tanıyabiliriz?” sorusunu ortaya atar. Şüphesiz tek yanlı değil, çok yönlü tanıma burada söz konusudur. Çözüm ise “yazarın doğasını anlamak, ona destek vermek”tir. Çünkü, “hakiki yazar, herkes için yaşar ve sıkılır, çeker ve sevinir, hastalanır ve iyileşir, onun yaratıcı güvenliği hep buna benzer, yaratıcılık cennetlerinden sızıp geçer.”

Mustafa Karahasan değişik yıllarda kaleme aldığı bu denemelerinde başta Türk edebiyatı olmak üzere değişik ülkelerin edebiyatlarından ve edebiyatçılarından da söz açıyor; değerlendirmeye çalıştığı konulara onların eserlerinden örnekler vererek daha bir açıklık getirmeye çalışıyor. Özellikle bu edebiyatlar arasında Slav dilleri yazarlarının, Fransız, İngiliz, Alman edebiyat ustalarının adlarından sık sık söz edilmektedir ki bunlar da yazarın bu edebiyatlara olan yakınlığını göstermektedir. Ayrıca bunları, okuyucunun ufkunu genişleten yorumlar ve açıklamalar olarak değerlendirilmek gerekir.

Denemeler’in yazarı Mustafa Karahasan, Yugoslavya Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden biridir; hatta İkinci Dünya Savaşından sonra bu edebiyatın oluşumunda ön sırada olan bir yazardır. O yıllarda öğretmenlik mesleği yanında gazeteciliğe de soyunması kendisini edebiyatın içinde bulmasına yol açtı. Hikâye, şiir, deneme, makale, piyes gibi değişik edebî türlerde eserler kaleme aldı; antolojiler düzenledi. Bu çok yönlü yazarlığın elbette pek çok ürün vereceği de bir gerçek. Nitekim onun piyesleri arasında bir denemesinin, daha doğrusu ilk denemelerinden birinin çok ilginç bir ortaya çıkış öyküsü var. Bu piyesinin adı *Suzan*.

Suzan, 1954’te kaleme alınmış ve o yıl da Üsküp Halklar Tiyatrosu bu piyesi repertuarına almış. Gerçekten de oyun üzerinde çok titiz bir çalışma yapılmış ve Türk Dramı

bölümünde tanınmış sanatçı Mared tarafından sahneye konulmuş; yönetmenliğini de T. Nikolovski üstlenmiş. Fakat oyunun prömiyerinden sonra bilinmeyen ve açıklanmayan bir sebeple bu piyes, programdan çıkarılmış; bir daha da oynanmamış. Piyenin konusu, Tanzimat tiyatrosundan beri süregelen "zorla evlendirme" gibi hem sosyal hayatın bir yönünü tenkit hem de bir aile sorununun yaratabileceği acı son üzerine kurulmuş. Siyan, kendinden yaşlı, zengin bir adamla evlendirilmeye zorlanır. Oysa Siyan, Turhan adlı bir genci sevmektedir, daha doğrusu bu iki genç sevişmektedirler. Bu aşkı kurtarmak için Siyan, ağabeyi Enver'e başvurur. Enver de Siyan'ı öğretmen okuluna yazdırmak ve onu okutmak istemektedir. İki kardeş, bu zorla evlendirme konusunda babalarına şiddetle karşı koyarlar. Ne var ki, baskıcı gelenek içinde sıkışmış kalmış olan baba Ahmet Ağa, gururunun çiğnenmesi ve çevredeki itibarının düşünülmesi gibi bir sabit fikre saplanmıştı. Bu saplantı, onu çocuklarına tetik çekmeye kadar götürür. Bir anlamda ailenin felâketi olur.

Mustafa Kemal Karahasan, son dönemlerde Yugoslavya Türk edebiyatını canlı, hareketli tutmaya, bu edebiyatın sesini hem kendi dünyalarında hem de dış dünyada duyurmaya çalışanlardan biri oldu. O inanıyordu ki edebiyat, ulusların kendi öz değerlerini ortaya çıkarmada, ulusları birbirine bağlamada önemli bir vasıta idi. O bu vasıtayı iyi kullananlardan biri idi. Onun bu yoldaki emekleri, denemeleri elbette olumlu değerlendirmeleri beraberinde getirecektir.

PROF. DR. İSMAIL PARLATIR
Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih
Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Öğretim Üyesi.